

**Nauczyciele na rzecz zapewnienia uchodźcom
wysokiej jakości edukacji**

1. Uzasadnienie projektu

W 2010 roku zapoczątkowane zostały istotne zmiany prawne w zakresie objęcia dzieci z doświadczeniem migracyjnym większym wsparciem psychologiczno-pedagogicznym. W rozporządzeniu Ministerstwa Edukacji Narodowej uznano je za grupę uczniów i uczennic o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Trudności adaptacyjne, wynikające z różnic kulturowych lub ze zmiany środowiska edukacyjnego, w związku z wcześniejszym kształceniem za granicą lub brakiem dostępu do edukacji, a także wynikające z zaburzeń komunikacji językowej, doświadczenia sytuacji kryzysowych i traumatycznych oraz doznawanych niepowodzeń edukacyjnych, mogą implikować różne potrzeby rozwojowe i edukacyjne u tych dzieci. Możliwymi formami ich zaspokojenia (określonymi w innych aktach prawnych) są dodatkowe lekcje języka polskiego, zajęcia wyrównawcze z różnych przedmiotów nauczania oraz nauka języka i kultury pochodzenia, czy też zatrudnienie osoby w funkcji pomocy nauczyciela.

Dzięki wspomnianemu rozporządzeniu MEN, uchwalonemu w 2010 roku, uczniowie cudzoziemscy i uczennice cudzoziemskie¹, podobnie jak pozostali uczniowie i pozostałe uczennice o specjalnych potrzebach edukacyjnych, mogą korzystać w szkole z pomocy psychologiczno-pedagogicznej, na przykład porad i konsultacji, zajęć specjalistycznych, w tym socjoterapeutycznych, korekcyjno-kompensacyjnych czy zajęć rozwijających uzdolnienia.

Na mocy rozporządzenia zarówno poradnie psychologiczno-pedagogiczne o charakterze rejonowym, jak i poradnie specjalistyczne, zostały zobligowane do udzielania i organizowania dzieciom uczęszczającym do przedszkoli, szkół i placówek, ich rodzicom oraz kadrze nauczycielskiej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Poradnie powinny rozpoznawać oraz zaspokajać indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dziecka, a także rozpoznawać jego możliwości psychofizyczne. Powinny również wspierać rodziców i opiekunów oraz kadrę pedagogiczną placówek oświatowych w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i dydaktycznych oraz rozwijaniu własnych umiejętności wychowawczych, w celu zwiększania efektywności pracy. Zadania poradni różnią się w zależności od wieku dziecka i etapu edukacji. W przedszkolu powinna być prowadzona obserwacja pedagogiczna zakończona analizą i oceną gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole (diagnoza przedszkolna). W klasach I-III szkoły podstawowej obserwacje i pomiary pedagogiczne mają służyć rozpoznaniu u ucznia lub uczennicy ewentualnego ryzyka wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się. W gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej zaś powinno być realizowane doradztwo edukacyjno-zawodowe.

Ponadto od września 2014 r. obowiązuje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej **zobowiązujące szkoły do prowadzenia działań antydyskryminacyjnych adresowanych do całej społeczności szkolnej**. Przepis ten ma szczególne znaczenie dla sytuacji uczniów i uczennic migranckich, którzy są narażeni na dyskryminujące praktyki. Wiele szkół sygnalizuje natomiast, że nie posiadają odpowiedniej wiedzy i kompetencji, by prowadzić takie działania, szczególnie w środowisku wielokulturowym, w taki sposób, aby włączać i integrować zarówno dzieci migranckie, jak i ich rodziny.

---

¹W polskich dokumentach prawnych – ustawach i rozporządzeniach – w tym także dokumentach oświatowych określenie „uczennice i uczniowie cudzoziemscy” stosuje się do wszystkich uczących się nieposiadających polskiego obywatelstwa, migrantów i uchodźców

W Polsce w sąsiedztwie ośrodków dla uchodźców ulokowane są szkoły, w których proporcja liczby dzieci migranckich do liczby wszystkich dzieci sięga nawet 40%. W szkołach tych są klasy, gdzie blisko połowę wszystkich dzieci stanowią dzieci migranckie (podczas gdy optymalna proporcja zapewniająca dzieciom dobre warunki nauki i integracji to wg samych nauczycielek i nauczycieli ok. 3-4 dzieci w klasie liczącej ok. 20 osób). Jednocześnie coraz trudniej spotkać w Polsce szkołę, szczególnie w dużym mieście, do której nie uczęszczałoby chociaż 1 dziecko migranckie. Wyzwania związane z obecnością tych dzieci w szkołach rosną nie tylko ze względu na zwiększającą się skalę zjawiska migracji do Polski, lecz także ze względu na niedostateczne wsparcie oferowane przez instytucje odpowiedzialne za system edukacji formalnej.

Mimo możliwości, jaką stwarzają przytoczone powyżej przepisy, wiele szkół nie otrzymuje ze strony organów prowadzących niezbędnego wsparcia w postaci środków na zatrudnienie pomocy nauczyciela. Brakuje także materiałów dydaktycznych do uczenia dzieci języka polskiego jako obcego oraz pracy z klasą, w które w różnym stopniu posługują się językiem polskim.

Najczęstsze trudności zgłaszane przez kadrę szkół, do których uczęszczają dzieci z doświadczeniem migracji, w tym dzieci uchodźców to :

- (a) brak dobrej jakości materiałów dydaktycznych do nauki języka polskiego dostosowanych do wieku i możliwości poznawczych dzieci cudzoziemskich oraz brak **spójnej koncepcji organizowania samego procesu nauczania, uwzględniającej naukę języka polskiego jako obcego,**
- (b) brak dostatecznego wsparcia w postaci kompetentnej diagnozy psychologiczno-pedaagogicznej,
- (c) brak lub niedostateczne wsparcie w postaci zatrudnienia osób w funkcji pomocy nauczyciela lub asystentek/ów międzykulturowych,
- (d) brak wiedzy i kompetencji kadry pedagogicznej do wspierania edukacji i integracji dzieci z doświadczeniem migracji, w tym brak **odpowiedniej oferty szkoleniowej dla nauczycieli, pedagogów, psychologów oraz innych specjalistów,**

Diagnozę te potwierdzają wnioski z badań prowadzonych przez organizacje pozarządowe.

(a) Poważnym problemem jest sposób nauczania języka polskiego jako obcego. Spowodowane jest to, między innymi, tym, że:

- osoby prowadzące zajęcia z języka polskiego jako drugiego/obcego nie posiadają odpowiednich kwalifikacji;
- nauczyciele i nauczycielki innych przedmiotów nie posiadają narzędzi, które umożliwiłyby uczennicom i uczniom uczestniczenie w ich lekcji pomimo niedostatecznej znajomości języka polskiego;
- brakuje wytycznych i procedur, dotyczących oceny i promowania uczniów i uczennic nieznających języka polskiego w stopniu umożliwiającym w pełni korzystanie z nauki;
- część szkół nie orientuje się w aktualnych przepisach prawnych dotyczących dodatkowych, bezpłatnych zajęć lekcyjnych z języka polskiego.

(b) Kolejna trudność wiąże się z tym, że procedura przyjmowania dzieci cudzoziemskich do szkoły nie obejmuje rzetelnej, kompleksowej diagnozy potrzeb ucznia czy uczennicy. Prawo stwarza możliwości dla przeprowadzenia bezpłatnej diagnozy, ale nie jest warunkiem niezbędnym dla przyjęcia uczennicy lub ucznia. Dzieci cudzoziemskie przyjmowane są więc do szkoły zgodnie z przepisami, czyli na podstawie dokumentów świadczących o ukończonej liczbie lat nauki lub o osiągniętym poziomie nauki. Gdy takich dokumentów brakuje, klasyfikacja do klasy odbywa się na podstawie oświadczenia o liczbie lat ukończonej nauki oraz na podstawie tzw. rozmowy kwalifikacyjnej. Wobec braku narzędzi oraz bardziej precyzyjnych procedur i standardów, dotyczących diagnozy wiedzy i sytuacji dziecka

przyjmowanego do szkoły, klasyfikacja do klasy odbywa się na podstawie subiektywnego uznania dyrektora lub dyrektorki po rozmowie kwalifikacyjnej.

Tymczasem, jak wiadomo, na możliwości uczenia się i adaptacji dziecka cudzoziemskiego w szkole ogromny wpływ mają takie czynniki, jak:

- jego status prawny,
- pochodzenie kulturowe – podobieństwa lub różnice kulturowe determinujące proces akulturacji,
- stan zdrowia psychicznego (szczególnie istotny w wypadku dzieci uchodźczych),
- stan zdrowia psychicznego opiekunów dziecka (jw.),
- psychospołeczne konsekwencje doświadczenia migracji dla funkcjonowania dziecka w rodzinie i w szkole, w tym w relacjach z rówieśnikami oraz dorosłymi;
- warunki bytowe i społeczne dziecka (np. czy mieszka w ośrodku dla uchodźców).

Fakt, że szkoły nie są zobowiązane do przeprowadzenia diagnozy uczniów i uczennic cudzoziemskich ściśle wiąże się z brakiem odpowiedniej liczby pracowników i pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, którzy byłiby przygotowani do dokonywania kompleksowej diagnozy dzieci cudzoziemskich, a także z brakiem szkoleń dedykowanych takim specjalistom.

(c) Istotną barierą dla jakości oferowanej dzieciom cudzoziemskim edukacji, jest brak pewnych procedur i standardów odnoszących się do warunków pracy w systemie szkolnym osób pełniących funkcję pomocy nauczyciela oraz asystentek i asystentów międzykulturowych. Kadry szkół nie są przygotowane do prowadzenia współpracy z osobami pełniącymi funkcję pomocy nauczyciela i/lub asystentek/ów międzykulturowych. Jednocześnie osoby pełniące te funkcje nie mają możliwości podnoszenia swoich kompetencji w ramach systemu doskonalenia zawodowego, z którego mogą korzystać nauczycielki i nauczyciele.

(d) Ostatnim kluczowym czynnikiem utrudniającym dostęp do edukacji dla dzieci z doświadczeniem migracji jest brak kompetencji kadry szkół w zakresie zarówno wspierania edukacji tych dzieci, jak też integracji w klasie lub szkole wielokulturowej. Brak kompetencji kadry szkół w tym zakresie powoduje m.in. narastanie konfliktów, eskalację agresji i przemocy, a także nierówne traktowanie, dyskryminację, przyzwolenie na stosowanie mowy nienawiści oraz wykluczenie w grupy rówieśniczej.

Celem projektu „Nauczyciele na rzecz zapewnienia uchodźcom wysokiej jakości edukacji” jest opracowanie rozwiązań, które przyczyniłyby się do poprawy sytuacji dzieci cudzoziemskich, zwiększyły ich komfort nauki w szkole oraz stworzyły lepsze warunki dla ich edukacji.

W ramach projektu zostaną więc podjęte takie działania, które bezpośrednio odnosić się będą do wymienionych wyżej problemów. Koordynatorki i koordynatorzy oraz uczestniczki i uczestnicy projektu wykorzystają przy tym istniejące zasoby – raporty, analizy i przykłady dobrych praktyk w celu ich popularyzacji oraz będą się starali uwzględnić zawarte w istniejących publikacjach zalecenia i rekomendacje.

Projekt będzie realizowany z udziałem przedstawicieli lokalnych samorządów, odpowiadających za edukację w dwóch miastach, skupiających największą liczbę dzieci cudzoziemskich w szkołach – w Warszawie i Gdańsku. Wydziały edukacji w urzędach administrujących tych miast od kilku lat pracują nad opracowaniem lokalnych polityk skierowanych na podniesienie jakości edukacji dzieci cudzoziemskich. Rozwiązania wypracowane w projekcie będą służyły uzupełnieniu tych strategii o nowe, ważne dla nadania im całościowego charakteru, elementy. Współpraca z samorządami będzie miała istotny wpływ na wykorzystanie wyników projektu i ich popularyzację.

Bibliografia robocza:

Dokonując wyboru priorytetów dla projektu „Nauczyciele na rzecz zapewnienia uchodźcom wysokiej jakości edukacji” wykorzystane zostały następujące źródła:

1. M. Maślowska, *Doświadczenia i zadania poradni psychologiczno-pedagogicznych w pracy z dziećmi i młodzieżą z doświadczeniem migracyjnym*, Fundacja na rzecz Rozwoju Różnorodności, Warszawa 2014
2. K. Kubin, E. Pogorzała, *Raport z badania systemu nauczania dzieci cudzoziemskich języka polskiego jako drugiego/obcego w szkołach w Polsce*, Fundacja na rzecz Rozwoju Różnorodności, Warszawa 2014
3. K. Kubin, J. Świerszcz, *Imigranci? Zapraszamy*, w *Czytanki o edukacji – dyskryminacja*, Związek Nauczycielstwa Polskiego, Warszawa 2011
4. A. Chrzanowska, *Asystent kulturowy – innowacyjny model pracy w szkołach przyjmujących dzieci cudzoziemskie*, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej (Analizy, Raporty, Ekspertyzy Nr.5/2009)
5. Biuro Edukacji Urzędu m.st. Warszawy, *Edukacja dzieci cudzoziemskich w warszawskich szkołach*, Warszawa 2012
6. *Model integracji imigrantów*, Gdańsk, 2016

2. Cele

W ramach projektu „Nauczyciele na rzecz zapewnienia uchodźcom wysokiej jakości edukacji” („Teachers mobilise for the rights of refugees”) realizowane będą następujące cele:

- (1) Podnoszenie kompetencji pracowników i pracownic poradni psychologiczno-pedagogicznych w obszarze diagnozy dzieci z doświadczeniem migracji.

Sposób realizacji:

Opracowanie koncepcji szkoleń dla pracownic i pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych prowadzących diagnozę dzieci z doświadczeniem migracji, w tym dzieci uchodźczych. Przeprowadzenie szkolenia pilotażowego. Ewaluacja szkolenia, opracowanie wniosków po ewaluacji.

- (2) Rozwijanie wiedzy i umiejętności osób pełniących funkcję pomocy nauczyciela oraz asystentek i asystentów międzykulturowych.

Sposób realizacji:

Przeprowadzenie szkolenia podnoszącego kompetencje potrzebne do pracy w szkole, w oparciu o badanie potrzeb przeprowadzone przez Fundację na rzecz Różnorodności Społecznej. . Ewaluacja szkolenia, opracowanie wniosków po ewaluacji.

- (3) Poprawa warunków pracy osób pełniących funkcję pomocy nauczyciela oraz asystentek i asystentów międzykulturowych.

Sposób realizacji:

Opracowanie koncepcji szkoleń dla dyrektorów szkół i rad pedagogicznych, w których zatrudnione są lub mają być osoby pełniące funkcję pomocy nauczyciela oraz asystentek i asystentów międzykulturowych. Celem szkolenia będzie przygotowanie kadry szkoły do zapewnienia odpowiednich warunków pracy oraz budowania wzajemnych relacji z nowymi pracownikami w społeczności szkolnej, w tym wdrażanie nowych osób, prowadzenie oraz monitorowanie i ewaluacja współpracy. Przeprowadzenie szkolenia pilotażowego. Ewaluacja szkolenia, opracowanie wniosków po ewaluacji.

(4) Poprawa jakości materiałów do nauczania języka polskiego jako obcego.

Sposób realizacji:

Przeprowadzenie analizy materiałów dydaktycznych do nauki języka polskiego jako obcego dla dzieci i młodzieży. Ocena ich przydatności w edukacji dzieci z doświadczeniem migracji w tym dzieci uchodźców. Przygotowanie raportu oraz wskazówek dydaktyczno-metodycznych dla nauczycieli języka polskiego jako obcego i materiałów przykładowych.

(5) Prowadzenie doradztwa i warsztatów dla szkół, w których uczą się dzieci z doświadczeniem migracji, w tym dzieci uchodźców.

Sposób realizacji:

Prowadzenie konsultacji telefonicznych, mailowych oraz bezpośrednich (podczas spotkań osobistych), organizowanie spotkań z ekspertami, zaproszenie nauczycieli, asystentów nauczycieli i dyrektorów szkół zwracających się o pomoc doradczą do udziału w planowanych szkoleniach (punkty 1-3).

(6) Przeprowadzenie lokalnych kampanii na rzecz wysokiej jakości edukacji dla uchodźców.

Sposób realizacji:

Opracowanie koncepcji i przygotowanie lokalnej kampanii. Prezentacja próbnych materiałów – plakatów, filmów – na stronach internetowych partnerów projektu